

Nr 353

Av herr Börjesson i Falköping m. fl., om räntan som konjunkturpolitiskt medel, m. m.

(Lika lydande med motion nr 287 i Första kammaren)

Den 15 januari 1960 fastställdes riksbankens diskonto till 5 procent. Räntestrukturen förändrades samtidigt därhän att marginalerna mellan inlånings- och utlåningsräntor vidgades med en kvarts procent. Framför allt kännetecknades omstruktureringen av en över hela linjen genomförd höjning av utlåningsräntorna. Dessa har följaktligen varit mycket höga under de två sistförflutna åren.

Det kan nämnas, att riksbankens diskontoändring skedde i ett läge, då konjunkturen var på starkt uppåtgående. Landets produktionsresurser var ännu icke till fullo utnyttjade, investeringstakten inom näringslivet var, delvis till följd av frisläppta investeringsmedel, mycket hög, och den internationella konjunkturbilden var markerat optimistisk. Expansionen inom kreditväsendet hade — inte minst till följd av den förda statliga upplåningspolitiken — varit mycket kraftig under såväl 1958 som 1959.

Räntehöjningen kompletterades med andra penningpolitiska åtgärder, såsom en kraftig förskjutning av statens upplåning från affärsbankerna till öppna marknaden och ökade avsättningar till företagens investeringsfonder i riksbanken. Dessa åtgärder jämte den finanspolitiska situationen med budgetbalansering bidrog till att skapa den markerade stramhet på kreditmarknaden, som fortfarande är rådande.

Det vore i och för sig av största intresse att kunna klargöra i vilken mån de här nämnda komponenterna, jämte andra, var för sig och tillsammans, kan ha bidragit till den uppkomna situationen på kreditmarknaden. Vi håller för vår del inte för osannolikt att man vid ett närmare studium skulle finna, att räntans roll för åstadkommandet av en i ett visst läge önskad penningpolitisk åtstramning möjligen övervärderats. På den av ransoneringar präglade penningmarknaden är det dessutom föga troligt att den vedertagna definitionen av räntan såsom »priset på pengar» numera är hållbar. Rådande tendenser från potentiella låntagares sida att vilja acceptera ett högt ränteläge torde få sin förklaring i bl. a. förväntningar om ett fallande penningvärde. En viss »tillvänjningseffekt» vid ett högt ränteläge torde också vara skönjbar och motverkar ytterligare räntans effektivitet såsom ett konjunkturpolitiskt instrument. Denna bedömning utesluter inte önskvärdheten

av att räntan användes på ett smidigt och konjunkturadaptat sätt. Härom har även riksbanksfullmäktige i yttrande över motion nr 222 i andra kammaren vid 1961 års riksdag yttrat att »de räntepolitiska åtgärderna måste bli beroende av det ekonomiska läget och anpassas efter dettas förändringar». Även om konjunkturbedömningarna för närvarande synes något disparata kännetecknas dock samtliga av en viss oro för konjunktrens utveckling. Situationen ter sig annorlunda nu än 1960, när den senaste räntehöjningen skedde. En räntesänkning förefaller därför för dagen inte opåkallad sedd i sitt sammanhang med den allmänna konjunkturbilden. Därest den statsfinansiella situationen fortsatt kommer att präglas av budgetöverskott eller budgetbalans torde en dylik lättnad inom penningpolitikens sektor te sig än ofarligare. Den nödvändiga elasticiteten vid användandet av räntan som en konjunkturpåverkande faktor kräver också att intet tillfälle till en ränteförändring nedåt lämnas outnyttjat. Därigenom ges i själva verket den nödvändiga möjligheten för en anpassning uppåt när så bedöms skäligt.

Den förda räntepolitiken och regleringen av kreditmarknaden har inte varit utan nackdelar för den lånesökande allmänheten. Det synes uppenbart att kreditrestriktionerna i själva verket medfört en konkurrensbegränsande effekt av bankernas verksamhet på utlåningssidan. Den vidgade räntemarginalen har vidare möjliggjort en differentiering av utlåningsräntan som av bankerna kunnat användas jämväl för att gynna bankerna närstående företag på bekostnad av andra låntagares, ofta småföretagares, legitima intressen att få skäliga lånebehov tillgodosedda.

För jordbrukare och småföretagare är de rådande ränteförhållandena synnerligen pressande. De större företagen har — låt vara i retarderande utsträckning — självfinansieringsmöjligheter, vilka i stort sett saknas hos småföretagen. Inom jordbruket har sedan länge kunnat observeras en kapitalflykt i samband med generationsskifte som allvarligt minskar självfinansieringsmöjligheterna. Det väldiga kapitalbehov som utkristalliserar sig även vid övertagandet av ett arealmässigt sett litet jordbruk av familjejordbrukets omfattning ger en belysning av vilka konsekvenser ett högt ränteläge — som dagens — kan få för den nystartande jordbrukaren.

Den mot den enskilda småföretagsamheten riktade spetsen av räntepolitiken ter sig än mer ogynnsam i ljuset av att viktiga delar av lånemarknaden, nämligen den statliga samt bostadssektorn, går fria från räntepolitikens verkningar. I praktiken blir det endast en mindre del av den fria sektorn på kapitalmarknaden som drabbas av användandet av räntan i konjunkturpolitiskt syfte. Det måste ur rättvisesynpunkt te sig stötande att använda räntevapnet med så ensidigt verkande effekt. Samtidigt som de större företagen med tillräckliga självfinansieringsmöjligheter relativt oberoende av utlåningsräntans höjd kan bedriva sin investeringsverksamhet tvingas de mindre företagen att avstå eller minska sina rationaliseringsåt-

gärder på grund av att det nödvändiga kapitalet blir för dyrt. Vidtagna eller planerade åtgärder för att vidga kreditgivningen till de mindre företagen — vilka strävanden bör intensifieras — förändrar icke detta förhållande. Detta kan inte vara samhällsekonomiskt klokt i ett läge då statsmakterna samtidigt söker befrämja rationalisering och effektivisering av näringslivet, vilket är av stor betydelse med tanke på konkurrenshänsyn gentemot utlandet.

Av stort intresse vore en allsidig belysning av räntans roll i en konjunkturpolitik av den modell som för närvarande begagnas i vårt land. Härefter borde också ingå en bedömning av den roll som räntan spelar som incitament till personligt sparande.

Den aktuella situationen synes vara sådan att en omprövning av den höga räntenivån ter sig angelägen och synnerligen motiverad. Stabiliseringsutredningen har bland annat i vissa avseenden berört räntans roll i konjunkturpolitiken. Vi anser det emellertid motiverat med en fullständig analys av hur räntan påverkar konkurrensen om investeringskapitalet samt kostnadsläget och att en omprövning bör företagas skyndsamt och utan att den förenämnda utredningen av räntans olika funktioner avvaktas.

Med anledning av det anförda får vi hemställa,

att riksdagen måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning med uppgift att analysera räntans roll som konjunkturpolitiskt medel samt dess betydelse för sparandet, dels ock i skrivelse till riksbanksfullmäktige i motionens syfte anhålla om snar omprövning av förutsättningarna för en penningpolitik med en lägre räntenivå på längre sikt.

Stockholm den 25 januari 1962

Bengt Börjesson
i Falköping

Johannes Antonsson

Emil Elmwall

Fritz Börjesson
i Glömminge